

9. Kovacs, B. B., Neszveda, G., Baranyai, E., & Zarembo, A. (2024). ESG unpacked: Environmental, social and governance pillars and the stock price reaction to the invasion of Ukraine. *Eurasian Business Review*, 14(3), 755–777.
10. Priem, R., & Gabellone, A. (2024). The impact of a firm's ESG score on its cost of capital. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 15(3), 676–703.
11. Ricci, O., Santilli, G., Scardozzi, G., & Stentella Lopes, F. S. (2024). ESG resilience in conflictual times. *Research in International Business and Finance*, 71, 102411.
12. Shrestha, C., Andrikopoulos, P., & Park, J. S. (2025). ESG rating and financial performance in the emerging markets. *Research in International Business and Finance*, 77, 102916.
13. State Statistics Service of Ukraine. (2024). Agricultural production and export statistics. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine.

Горбов Владислав

кандидат соціологічних наук, доцент
доцент кафедри соціології,
Київський національний економічний
університет ім. В. Гетьмана, Україна.

БАГАТОВИМІРНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛОКОВАНОГО БІЗНЕСУ: МІЖ СТРУКТУРНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ ТА АДАПТАЦІЙНИМИ ПРАКТИКАМИ

Повномасштабна війна в Україні перетворила релокацію бізнесу з поодиноких переміщень на системний соціально-економічний процес, що змінює регіональні економічні екосистеми та переозначає звичні правила підприємницької діяльності. У науковому сенсі релокований бізнес доцільно розглядати не як простий факт «переїзду» підприємства, а як тривалий і багатошаровий процес реінституціоналізації економічної дії у новому середовищі. Такий процес охоплює одночасно матеріально-інфраструктурні, регуляторні, організаційні, мережеві та соціально-психологічні виміри, а тому не може бути адекватно описаний у межах одномірних економічних показників.

Багатовимірний підхід, запропонований для дослідження цього процесу, виходить із того, що релокований бізнес функціонує на перетині двох груп чинників. З одного боку - структурні обмеження, які задаються війною та інституційним середовищем приймаючих територій - безпекові ризики, стан інфраструктури, дефіцит ресурсів, регуляторні процедури, доступність фінансових інструментів, параметри локальних ринків праці й попиту (Boschma, 2015). З іншого боку - адаптаційні практики підприємців як активних

агентів, здатних змінювати організаційні моделі, перебудовувати логістику, переорієнтовувати ринки збуту, вибудовувати нові коопераційні зв'язки та підтримувати життєздатність бізнесу в умовах невизначеності. Релокація, таким чином, постає як динамічна взаємодія «обмежень» і «дій», де стійкість визначається не лише ресурсами, а й здатністю підприємця ухвалювати рішення, що компенсують дефіцити середовища.

Концептуальна рамка дослідження спирається на інституційний аналіз, що дозволяє пояснити, як формальні правила та неформальні практики впливають на потенціал підприємств до відновлення діяльності й включення у нові економічні порядки. Інституційна перспектива важлива саме тому, що релокований бізнес змушений входити у «чужу» для нього систему взаємодії - з місцевою владою, регіональними структурами розвитку, бізнес-асоціаціями, громадським і донорським сектором. У цій системі критичною стає не лише наявність програм підтримки, але й доступність інформації, прозорість процедур, прогнозованість правил, швидкість прийняття рішень і рівень довіри як соціального ресурсу. Релокація виявляє асиметрії між територіями. Так, одні громади та регіони демонструють високу інституційну спроможність інтегрувати переміщені підприємства, інші - відтворюють бар'єри через слабкі комунікації, відсутність сервісної логіки або дефіцит управлінських ресурсів.

У межах багаторівневого бачення релокації принципово важливо розрізнати три взаємопов'язані рівні аналізу. На макрорівні фіксуються рамки, що визначають загальну можливість економічного відновлення - державні регуляторні режими, податкова й фінансова політика, безпекова ситуація, доступність критичної інфраструктури (енергетика, транспорт, зв'язок, водопостачання), а також структурні зрушення у географії економічної активності. На мезорівні аналізуються механізми організаційної адаптації підприємств - зміни бізнес-моделей, переформатування управління, гнучкість операційних процесів, кооперація з місцевими партнерами, входження у нові ланцюги створення доданої вартості та конкуренція в локальному середовищі. На мікрорівні ключовою стає людська логіка релокації - досвід підприємця, його готовність до ризику, здатність діяти в ситуації втрат, соціальні зв'язки, підтримка, а також суб'єктивні уявлення про приймаючу територію й перспективи «закріплення» або повернення (Johnson, 2004).

Особливу аналітичну вагу у дослідженні релокації має мережевий вимір. Для багатьох підприємств відновлення діяльності залежить не лише від фінансів чи приміщення, а від того, наскільки швидко вони можуть відновити або створити заново систему зв'язків із клієнтами, постачальниками, підрядниками, працівниками, місцевими інституціями. У цьому сенсі інтеграція в нове середовище є процесом «вбудовування» у локальні мережі, де довіра, репутація та доступ до неформальних каналів інформації стають

не менш значущими, ніж формальні механізми підтримки. Саме тому релокація часто супроводжується не тільки економічними, а й соціальними бар'єрами - культурною дистанцією, відмінностями у стилях ведення справ, конкуренцією за ресурси, неоднозначним ставленням приймаючих спільнот або локального бізнесу.

З соціологічної методологічної точки зору багатовимірний підхід передбачає використання комбінованої дослідницької логіки, у межах якої кількісні виміри дозволяють описати структуру явища (масштаби, профілі, бар'єри, потреби), а якісні - реконструювати механізми та смисли адаптації, які не зводяться до набору індикаторів.

Ключовою умовою такої логіки є триангуляція - зіставлення різних оптик і джерел даних, що знижує ризики ситуаційної інтерпретації та допомагає відокремлювати локальні випадки від стійких закономірностей. У випадку релокації ця триангуляція є особливо важливою, оскільки об'єкт дослідження формується в умовах високої нестабільності: безпекові, інфраструктурні та інституційні умови можуть змінюватися швидше, ніж встигає адаптуватися підприємницька практика, а отже, потрібні підходи, чутливі до динаміки (Krumpal, 2013).

Логічним продовженням концептуального аналізу потреб релокованого бізнесу є оцінка його впливу на приймаючі території. Тут принципово важливо уникати редукції впливу до суто фіскального або зайнятісного ефекту. Вплив релокованого бізнесу доцільно розуміти як багатовекторний - економічний (робочі місця, сервісні ланцюги, податкові надходження), інституційний (нові моделі взаємодії між бізнесом і владою, сервісні практики, спільні програми), соціальний (інтеграція у спільноти, довіра, горизонтальні зв'язки), інноваційний (оновлення практик, цифровізація, нові організаційні рішення) та просторовий (перерозподіл економічної активності, формування нових точок зростання). Такий підхід дозволяє бачити релокований бізнес як фактор регіональної стійкості, що в умовах війни набуває особливого значення, підприємства стають учасниками трансформації територій.

Узагальнюючи, багатовимірний підхід до дослідження релокованого бізнесу дозволяє поєднати аналіз структурних умов із розумінням практик адаптації та механізмів інтеграції у приймаючі регіони. Його сильна сторона полягає в тому, що релокація описується як процес взаємодії інституцій, територій і людських стратегій, а не як сума економічних показників. Це створює підґрунтя для формування більш точних дослідницьких моделей та практично орієнтованих рекомендацій: для державної політики - у частині зниження інституційних бар'єрів і розвитку інфраструктури; для регіонів і громад - у частині сервісної спроможності та програм інтеграції; для бізнесу - у частині

підтримки мережевих кооперацій і розвитку адаптивних компетентностей в умовах невизначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Boschma, R. (2015). Towards an evolutionary perspective on regional resilience. *Regional Studies*, 49(5), 733–751. <https://doi.org/10.1080/00343404.2014.959481>
2. Johnson, R. B., & Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33(7), 14–26. <https://doi.org/10.3102/0013189X033007014>
3. Krumpal, I. (2013). Determinants of social desirability bias in sensitive surveys: A literature review. *Quality & Quantity*, 47(4), 2025–2047. <https://doi.org/10.1007/s11135-011-9640-9>

Дмитрів Каміла

студентка IV курсу спеціальності «Менеджмент соціальної сфери»
факультет управління персоналом, соціології та психології
Науковий керівник: Даниленко О.А., к.е.н., доцент
*Київський національний економічний
університет ім. В. Гетьмана, Україна*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ТА МЕХАНІЗМИ ОЦІНЮВАННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Міжнародно-правові стандарти у сфері прав людини – це сукупність загальновизнаних принципів, норм і зобов’язань, які визначають зміст, обсяг і механізми забезпечення прав та свобод людини у всьому світі. Вони є результатом багаторічної еволюції міжнародного співтовариства, спрямованої на формування єдиних критеріїв оцінки рівня дотримання прав людини державами. Основу міжнародних стандартів становлять міжнародні договори, декларації, пакти, конвенції та інші документи, прийняті під егідою ООН та регіональних організацій. Серед них ключове значення мають:

Загальна декларація прав людини (1948 р.) заклала концептуальні засади прав людини, проголосивши їх універсальними та невід’ємними (*Загальна декларація прав людини ООН, 1948*) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) (*Міжнародний пакт ООН про громадянські і політичні права, 1966*) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.) (*Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні і культурні права, 1966*) разом із Декларацією утворюють так звану Міжнародну хартію прав людини. Конвенція проти катувань та інших жорстоких,